

BYLO, NEBYLO?

O K O M U N I S T I C K Ý C H Č A S E C H

P Ř Í B Ě H Y B E Z P R Á V Í

© Člověk v tísni, o. p. s.
Všechna práva vyhrazena
ISBN: 978-80-7591-029-5

HODNOTNÉ VZDĚLÁNÍ?

📷 Karel Cudlín

Typický obrázek z květnových dnů v ČSSR: pionýři v uniformách drželi stráž u pomníků a pomníčků sovětských vojáků a odbojářů padlých ve druhé světové válce. O jejím průběhu se v ČSSR soustavně lhalo, o paktu mezi Stalinem a Hitlerem se nesmělo mluvit, nekomunistický odboj proti nacismu měl být vytěsňen z kolektivní paměti, neustálé projevy vděčnosti SSSR měly zakrýt skutečnost, že sovětská vojska od roku 1968 Československo okupovala. Děti si měly propagandu osvojit, přijímat ji jako normu.

HODNOTNÉ VZDĚLÁNÍ?

Na školní a studijní léta vzpomínají lidé všude a v každé době – většinou se slzu v oku, protože jde o vzpomínky na mládí. V případě komunistické ČSSR by však nostalgie neměla zastřít skutečnost, že právě škola (opět kontrolovaná státem, protože soukromé školství komunisté zrušili) byla formativní institucí, která měla pozdějšímu občanovi-pracujícímu postupně vštípit „správný“ světonázor, ideově ho zpracovat, zkrátka vytvořit z něj spolehlivého nebo aspoň tichého „soudruha“.

Začínalo to už na prvním stupni, kde se děti muse-ly podílet na veřejných prorežimních ceremoniích: 7. listopadu slavily Velkou říjnovou socialistickou revoluci, 25. února si připomínaly den, kdy KSČ zvítězila nad buržoazií a reakcí, 1. května (tedy ve Svátek práce) pochodovaly s mávátky v průvodu před tribunou plnou funkcionářů, 9. května organizovaně projevovaly vděčnost sovětské armádě-osvoboditelce. Může to dnes vypadat legračně, ale šlo o vážnou věc: děti si osvojovaly základní rituály, při nichž později, už jako dospělí občané, měly projevovat režimu loajalitu. Podobné to bylo ve výuce. V demokratickém státě slouží škola k tomu, aby žák nejen nabyl nezbytné faktické znalosti, ale též aby se naučil samostatně myslet a jednat, vytvářet si vlastní

názor, argumentovat. V komunistické škole šlo spíše o opak: žák měl bez reptání akceptovat oficiální výklad historie i současnosti, měl si vštípit, co je správné říkat na veřejnosti, pokud se člověk nechce dostat do potíží.

Do předmětů, jako jsou matematika, fyzika, chemie či biologie, se pochopitelně mnoho ideologie vtěsnat nedalo – o to víc ovládala zvláště ve vyšších ročnících všechny předměty humanitní. Dějepis, literatura, občanská nauka, výtvarná a hudební výchova, výuka jazyků včetně povinné ruštiny, ale i zeměpis – to všechno bylo plné propagandy, cenzury, lží, nesmyslů, ideologických pouček a stupidních frází. Pro představu se stačí podívat do jakékoli staré učebnice. Například o únoru 1948, kdy se KSČ dostala s pomocí násilí a zastrašování k absolutní moci, načež stovky lidí povraždila a statisíce jich v inscenovaných procesech zbavila svobody, se v učebnici Československé dějiny (1939–1948) v roce 1974 psalo: *„Proti zoufalému boji buržoazní reakce zastavit revoluci a obnovit třídní panství buržoazie postavila KSČ naopak požadavek dalšího prohloubení revoluce. (...) Do rozhodující etapy boje o moc (...) vstupovala KSČ již jako mluvčí zájmů širokých lidových mas, které plně získala pro svou politiku.“*

Pedagogové museli skládat slib, v němž se mimo jiné zavazovali: „Slibuji, že budu vždy pracovat v zájmu dělnické třídy a uskutečňovat politiku KSČ. (...) Budu podle zásad komunistické výchovy pěstovat v žácích (učnících) lásku k socialistické vlasti. Povedu je k úctě k dělnické třídě a ke KSČ. Budu je vychovávat v duchu marxisticko-leninské teorie a světového názoru.“ Podle toho to také vypadalo: menší část učitelů si počínala zodpovědně, snažila se ideologii ve výuce umenšovat, a tím riskovala problémy, většina však byla buď zapáleně prorežimní anebo (častěji) rezignovaná. Dnes se říká, že komunistické fráze (včetně těch, které obsahuje učitelský slib) nebral nikdo vážně: vtip byl v tom, že se lidem neustálým opakováním dostaly natolik do podvědomí, že už si často ani neuvědomovali, že v jejich rámci jednájí.

A byly tu i další prostředky politické výchovy dětí: při základních školách například existovaly pionýrské organizace, do nichž se žáci hlásili už ve druhé třídě. Pionýrům se vštěpovala láska ke straně, měli uniformy a při slavnostní ceremonii dostali rudé šátky, čímž se z nich stávali jacísi trpasličí komunisté. Se školou se též chodilo na „branná cvičení“: učitelé žákům vysvětlovali, že „západní imperialisté chystají útok na státy

socialistické soustavy“, a děti pak běhaly po louce v pláštěnkách, s igelitovými pytlíky na končetinách a s plynovými maskami na obličejích, aby se připravily na atomovou bombu. Soutěžily též v hodů granátem (naštěstí gumovým).

Když chtěl mladý člověk studovat na gymnáziu nebo na střední průmyslové škole, kde probíhala opět výuka v režimním duchu, musel nejen složit zkoušky, ale také obdržet dobrý posudek a splňovat politické předpoklady (viz následující kapitola). Chtěli stredoškolač pokračovat ve studiu na univerzitě, opakovalo se totéž, jen na vyšší a vážnější úrovni: významnou roli například hrálo, zda byl zájemce členem Socialistického svazu mládeže (předstupeň členství v KSČ).

Mnoho lidí v ČSSR po roce 1969 vystudovalo jen díky tomu, že normalizační režim byl v mnoha ohledech „děravý“ a zvláště v poslední dekádě se víc a víc rozkládal: existovaly „dogmatictější“ a „uvolněnější“ školy, slušný učitel mohl před přijímačkami trochu „zaretušovat“ rodinný původ nadaného žáka, někdo vlivný se mohl přimluvit, samozřejmě se za přijetí na školu dávaly také úplatky. Absolvovat technické obory bylo z politického hlediska snazší: byl o ně menší zájem, tudíž měl uchazeč větší šanci

HODNOTNÉ VZDĚLÁNÍ?

na přijetí, navíc se na stavební nebo strojní fakultě tolik neotravovalo s ideologií jako například na fakultě filozofické. S dědictvím komunistického školství jako celku se nicméně česká společnost potýká dosud: v několika generacích například přispělo k vytvoření rozsáhlých společenských předsudků a nacionálních nenávistí, pomohlo zdeformovat vztah k politice a k veřejnému životu vůbec.

Autoři textů:

Adam Drda, Karel Strachota

Texty byly poprvé vydány v roce 2016 v publikaci Komunismus v srdci Evropy za finanční podpory Evropské lidové strany

Na přípravě publikace se dále podílely:

Terezie Kolářková, Tereza Pelechová, Radka Prošková, Kateřina Saparová, Linda Šilingerová, Ivana Vránková, Kateřina Majdiaková

Autorky a autoři fotografií:

Karel Cudlín, Jaromír Čejka, Lubomír Kotek, Dana Kyndrová, Tomki Němec, Jindřich Štreit

Jazyková úprava:

Lenka Potužníková

Grafická úprava a sazba:

>o< Mowshe

Rok vydání: 2019

ISBN: 978-80-7591-029-5

© Člověk v tísni, o. p. s.

Všechna práva vyhrazena

JSNS.CZ

JEDEN SVĚT NA ŠKOLÁCH

Člověk v tísni, o.p.s.

Šafaříkova 24, 120 00 Praha 2

www.jsns.cz

email: jsns@jsns.cz

Jan Barta Ondřej Fryc Libor Winkler Hana Dvořáková